

Gulyás Miklós

Laudáció

Benkő Imre akadémiai székfoglalójához (2014. április 25.)

Mai korunkban minden eddiginél több kép készül világszerte. Mindenhol ott lévő kamerák, gépek ontják magukból a képi információt. Figyelemre méltó, hogy ezeken a képeken, bár mindig más arcokat, alakokat, tárgyakat, tereket látunk, mégis a képek mindig egyformák. Most lett nyilvánvaló igazán, hogy mi a különbség a képkészítés és a képformálás között. Ezt a jelenséget tekinthetjük utólag a kreatív fotóképi gondolkodás lehetőségének egyszerű bizonyítékaként is. Mert kell lennie valami embertől függő tényezőnek, mely az egyformaság ellen dolgozik. Már a hőskorban is készült rengeteg kép, de ezek vagy szándékosan a festményekre akartak hasonlítani, vagy utólag emeltek ki egyes érdekesebb darabokat – vagy akár életmű részeket – a világot dokumentáló, akkor már kiterjedt képtőmegből a fotóművészet számára. A felismerése annak, hogy létezhetnek olyan alkotók, akik tudatosan, művészeti programként művelik, művelhetik a világ fotografikus dokumentálását, csak az 1920-as évek második felében történt meg. Az ilyen alkotókat később dokumentarista fotográfusokként kategorizálták. Egyik első úttörő ezen a területen világviszonylatban is a magyar André Kertész, aki külföldön lett világhírű.

Benkő Imre is dokumentarista fotóművész.

Volt egy fiatalember, aki valamikor a hatvanas évek elején rájött, hogy fényképeket akar készíteni, már ekkor világosan látta előre, hogy ezzel a szenvedéllyel fog telni az élete. A körülötte lévő világ dokumentálása érdekelte, de nem úgy, hogy bemutassa azt, hanem úgy, hogy a fotói örökre „beleégjenek” a képnézők néző retinába.

Mi módon lehetséges ez? Hiszen ezek a képek pontosan úgy készülnek, mint a világ legegyszerűbb képei: a gép előtt történik valami, a fotós megnyomja a gombot és kész a kép. Igen, de ezek a képek életünk tér-idő esszenciái.

Millió darabszámú képparchívumokból időről időre kiemelnek letűnt korok arculatát jól emblematizáló képeket. A képválogatót ilyenkor segíti az eltelt idő tapasztalata. – És az ilyen válogatás soha nem hordozhatja azt az érzetet: „hogyan élt itt egy ember, és ő így látta, így foglalta rendszerbe a dolgokat”, és ez az ember hangok nélkül, a tiszta vizualitás útján mondja: „ezt nézzétek!” Az olyan fotósok, mint Benkő Imre, előre látják meg, találják ki a jövő számára értékes mozzanatokat. Ha minden jól működik, csak ilyen tartalmakat hordozó képeket készítenek, illetve mutatnak meg. Nem a társadalmi közélet, a történelem szempontjából érdekes események rögzítéséről van itt szó – azokat a képeket elkészítik az erre szakosodott fotográfusok – nap, mint nap. Benkő Imrének elég egy arckifejezés, egy mozdulat, egy jellemző tárgy, melyeket ő a saját invenciói szerint a fotográfia tér-idő metszetébe helyez.

Van, amikor a képelemek felismerése és értelmezése az, ami elvezet minket a képek jelentéséhez, máskor inkább az a mód fontos, ahogyan a képelemek a saját egyedi stílus által generáltan megjelennek a fotók terében.

Melyek ennek a stílusnak a legfontosabb jellemzői? Szórt fényekben fényképezett részletgazdag és finom tónusú fekete-fehér analóg fotók, precízen, feszesen, ötletgazdagon komponálva. Talált helyzetek, „láthatatlan kamera” elv. A képek soha nincsenek utólag megvágva, manipulálva, a teljes negatívkokak vannak a fotópapírokra nagyítva, erről árulkodnak a képterek körüli fekete keretek. Gyakori a nagylátószögű objektívek, és a nagy mélységélesség használata. Vázlatosan ennyit lehetne mondani a formai ismertető jegyeiről.

De ami ennél sokkal fontosabb, az a fotókon mindig jelenlévő humanisztikus szemléletmód. A képen szereplők az utca emberei – a világ különböző tájairól – élik a saját életüket. A képeken ennek a folyamatnak mindenféle vetületével találkozhatunk, de a fotós mindig közösséget vállal szereplőivel, mindig az ő oldalukon áll. A hangsúlyozottan humanista fotósszemlélet különösen a II. világháborút követő években jellemző, ez időben Európa-szerte divat volt. Ami azt is eredményezte, hogy akkor olyanok is alkalmazták, akiknek nem a személyiségükből fakadt ez a hozzáállás. Benkő Imre esetében a humanista attitűd nem egy eltervezett dolog, nem alkotói program, hanem könnyeden és magától értetődően árad az ő személyiségéből. Mert persze a jó fotográfus stílustól függetlenül is mindig humanista. Ezért aztán neki teljesen mindegy, hogy a fotótörténet időórája most éppen milyen évszámnál jár. Ő ezt a ma kevésbé divatos szemléletmódot beemeli a 20. század második felébe és a jelen időbe is. Az eredmény: igazi, minőségi kortárs fotográfia.

Jellemző alkotói módszerére, hogy elszántan, sokszor évtizedekig dolgozik bizonyos kiszemelt témákon, amikor készen van, a sorozatok általában több száz képből állnak. (Ha egyáltalán befejezettnek tekinti valaha is pl. az ózdi, a szigetes, vagy az ikrek képanyagot.) Többnyire fotóesszéekben gondolkodik. Albumai mindig szerzői fotóalbumok.

Benkő Imre a Magyar Távirati Iroda, a párizsi Wostok-Press, illetve képes magazinok fotóriportere volt. Szakmai életútjára jellemző a sajtófotós gyakorlat és az egyéni alkotói programok párhuzamossága. Ő ebben a kettősségben mindig is inkább lehetőséget látott, jól kihasználta ezt, mert már régóta életműben gondolkodik.

World Press Photo arany- és ezüstérmek, Eugene Smith-ösztöndíj, Balázs Béla-díj, Pulitzer-emlékdíj, Magyar Köztársaság Érdemes Művésze – hogy csak a legfontosabb elismeréseit említsem. Megjelent egyéni alkotói albumok: *Acélváros*, *Szürke fények*, *Arcok*, *Blues Budapest*, *Utak*, *Ikek*. A világ több mint negyven országában fényképezett.

Oktatói és mentori tevékenysége is jelentős. Benkő Imrere a nála egy és két generációval fiatalabb magyar dokumentarista fotográfusok példaképként tekintenek.

A felsorolás egy sikerekkel teli életpálya képét vetíti elénk.

De nem volt mindig felhőtlen az eddigi életút: volt idő, mikor Imre regisztrált munkanélküli volt (a World Press-díjakkal a háta mögött), s ennek az élethelyzetnek az összes keservét el kellett

viselnie. Volt olyan korszak is, amikor bizonyos trendi irányzatok és elméletek mellett elhalványulni látszott az a fajta szemléletmód, az a tiszta fotografikus világlátás, melyet ő képvisel.

Benkő Imre az egyik legfontosabb kortárs dokumentarista fotográfus Magyarországon (szerintem a legfontosabb). Ugyanakkor ne gondolja senki, hogy egy ilyen státusz csak tehetség kérdése, azt meg még inkább ne, hogy pusztán jókor kellett hozzá jó helyen lenni. Itt sokkal világosabb történeusről és teljesítményről beszélünk.

Talán éppen egy évvel ezelőtt volt a Budapest Galériában egy Jindřich Štreit – Benkő Imre közös kiállítás. Ez lényegében a párhuzamokon alapult, ami azt jelentette, hogy Imre képei lettek Štreit-éihez válogatva. Még így is teljesen nyilvánvaló volt, hogy minőségileg is azonos kategóriáról van szó. Ami csak azért érdekes, mert Benkő Imre egy nemzetközileg is ismert magyar fotográfus, Štreit pedig egy cseh világsztár. A különbség okain érdemes elgondolkodnunk.

Teljesen egyértelmű, hogy Benkő nagyon komoly értéket képviselő életművet tudhat maga mögött, mely érték a múlt idő folyamán egyre világosabbá válik. Az itt látható és a művész szekrényeiben tárolt fotók, már most is jóval nagyobb értéktartalmat hordoznak, mint elkészültük pillanatában. És a történetben az a legszebb, hogy ez az érték közös tulajdonunk. Mert a képek mindannyiunk életéről szólnak, annak jelentőségteljes töredékeit, ízeit hordozzák úgy, hogy soha ne felejthessük el őket, illetve a fiatalkorúak, és a még meg nem születettek fogalmát nyerjenek róla.

Imre ma is aktívan dolgozik, ezért ebben a szövegben gyakran használt múlt időt csupán a mostani alkalomra szóló visszatekintés indokolja.